

MEMÒRIA D'ACTIVITATS 2008

DE LA SOCIETAT HISTÒRICO-ARQUEOLÒGICA MARTÍ I BELLA

- 1- Difusió
- 2- Patrimoni Històric
- 3- Recórrer Menorca
- 4- Intervencions
- 5- V Jornades de Recerca Històrica de Menorca

1- Difusió

Dos han estat els cicles de divulgació objecte d'atenció durant l'any 2.008. El cicle *Menorca al segle XVIII, el segle de les dominacions* va acollir la intervenció del catedràtic d'història moderna de la Universitat de les Illes Balears JOSEP JOAN VIDAL, sobre: *La conquesta anglesa i la pèrdua espanyola de Menorca*, a rel del treball que un grup d'historiadors de la universitat, encapçalats per el professor Josep Joan Vidal va realitzar sobre la *Sociologia del Poder al Regne de Mallorca durant l'època moderna*.

L'altre cicle que fou objecte de tractament durant l'exercici va ser el de *Civilitzacions Perdudes*. El dia 15 de febrer de 2.008, la professora de la UNED, ANA MARIA VÁZQUEZ HOYS ofería la seva visió sobre un dels casos més controvertits de la història antiga, l'Atlàntida, baix el títol de *Tartessos, la Atlàntida y las nuevas escrituras prehistóricas de la península Ibérica*. Dins el mateix cicle de divulgació i per primera vegada, l'arqueologia menorquina era objecte de tractament amb la intervenció de l'historiador JAVIER ARAMBURU-ZABALA, sota el títol de *El misterio de los Talayots, ¿esperando su oportunidad?*. Aramburu-Zabala, autor de *Enigmas de la arqueología balear*, treballa des de fa anys en l'estudi del món talaiòtic des d'una vessant innovadora i rigorosa havent realitzat importants aportacions al coneixement de la prehistòria de les Balears.

2- Patrimoni Històric

MONTEFÍ, 2.008 ha estat un any molt intens en matèria de protecció del Patrimoni Històric, on s'han succeït importants avanços a la vegada que nefastes actuacions principalment protagonitzades per l'administració pública. Sens dubte el primer fet que destaca va ser l'adquisició per part del Consell Insular de Menorca del poblat talaiòtic de Montefí. Montefí constitueix un cas excepcional dins l'arqueologia menorquina al trobar-se pràcticament immers dins el perímetre de Ciutadella. Aquest "jaciment talaiòtic urbà", havia estat motiu d'una forta controvèrsia a l'any 2.004 amb motiu de la construcció d'una de les variants de la Ronda Nord de Ciutadella que creuava una part important de les restes arqueològiques del poblat. Va ser llavors quan la Societat Històrico-Arqueològica Martí i Bella llançà la proposta d'adquisició pública i creació d'un parc arqueològic a Montefí. Al 2008 el Consell Insular arribà a un acord amb els propietaris dels terrenys, havent-se iniciat en aquests moments les labors de neteja, estudi i preparació dels terrenys, restant pendent la reversió de tota la part sepultada provisionalment per a la construcció de la variant esmentada.

MEMÒRIA D'ACTIVITATS 2008 DE LA SOCIETAT HISTÒRICO-ARQUEOLÒGICA MARTÍ I BELLA

COMISSIÓ MUNICIPAL DE PATRIMONI HISTÒRIC. Una de les propostes que han estat constants als darrers anys és la recuperació de la Comissió Municipal de Patrimoni Històric. 2.008 ha estat clau en el lent procés d'aquesta important proposta. El mes de febrer la nostra entitat presentava davant l'Ajuntament de Ciutadella, i en resposta a la petició efectuada per aquest, la proposta de Reglament del Consell Municipal de Patrimoni Històric de Ciutadella de Menorca.

CAPELLES. A l'estiu de 2.008 es produí la destrucció intencionada de l'antiga imatge de Sant Pere, a la placeta del mateix nom. La nostra entitat, amb tal motiu, va sol·licitar de l'Ajuntament de Ciutadella un pla de protecció de les capelles de sants existents al perímetre del conjunt històric de la ciutat. La petició va incloure, així mateix, el projecte de restauració i protecció de la capella destruïda.

OBELISC DEL BORN. Una de les actuacions més deplorables protagonitzada per l'Ajuntament de Ciutadella va ser la restauració de l'Obelisc commemoratiu de l'assalt turc de 1.558. Amb motiu de complir-se el 450è aniversari dels fets, l'ajuntament va projectà la restauració del monument de la plaça des Born, si bé els resultats no han pogut ser més calamitosos. En una carta pública la nostra associació qüestionava l'actuació de l'ajuntament demanat explicacions sobre els criteris en que s'havien observat per la restauració del monument. Cap de les normes arquitectòniques bàsiques de conservació i restauració del patrimoni històric s'havien respectat. La nostra demanda no va ser contestada, en una nova mostra de la política deplorable dels fets consumats en la gestió del Patrimoni Històric, tan habitual per altra banda en el nostre ajuntament durant aquests darrers anys.

RESTES ARQUEOLÒGIQUES AL PORT DE CIUTADELLA. Amb motiu de la construcció del petit braç d'abrigament de Cala'n Busquets, al port de Ciutadella, el Consell Insular ordenava la realització de les pertinents prospeccions arqueològiques que donaven uns resultats sorprenents que s'han conegut amb detall a rel de la restauració i catalogació de les peces i demés materials arqueològics recuperats del fons de les aigües del port de Ciutadella. Com a conseqüència de les troballes i considerant el potencial arqueològic que sembla ser descansa al fons del port, la nostra associació ha llançat la proposta de creació a Ciutadella d'un museu d'arqueologia submarina d'abast autonòmic. Ciutadella es convertiria, de confirmar-se, en un jaciment de primer ordre en la mediterrània, susceptible de desenvolupar un projecte d'alt nivell en el món de les ciències històriques i arqueològiques del mediterrani. Projecte que, a llarg termini, i amb el Bastió de sa Font com a eix central, suposaria per a Ciutadella una planificació urbanística, econòmica, cultural i turística.

ALTRES INTERVENCIONS. La donació efectuada per la nostra entitat de l'antiga maquinària industrial de la fàbrica de cadenes de ca'n Roselló al Museu Municipal de Ciutadella, la proposta d'adequació de les obres portuàries i del braç exterior del port de Ciutadella, la preservació de la necròpolis musulmana de ca'n Saura, la creació de las beques Pedro Hernández Sastre, la proposta d'adequació de la normativa del Pla Especial de Protecció del Conjunt Històric de Ciutadella davant el projecte de redacció del nou PGOU i la proposta del nou emplaçament del monument dedicat a Josep Maria Quadrado han estat també, entre d'altres, motiu de tractament per part de la nostra entitat en salvaguarda i gestió del Patrimoni Històric en aquest any 2.008.

MEMÒRIA D'ACTIVITATS 2008 DE LA SOCIETAT HISTÒRICO-ARQUEOLÒGICA MARTÍ I BELLA

3- Recórrer Menorca

Recórrer Menorca és una nova activitat que la nostra entitat ha posat a l'abast dels nostres socis i del públic en general. Per mitjà de visites organitzades, els nostres experts en diferents temàtiques històriques guien, amb una periodicitat bimensual, aproximadament, visites a diferents indrets de l'illa on es poden descobrir diferents aspectes de la història natural i humana de Menorca. La visita que encetà la nova iniciativa va tenir caire geològic. Joaquim Sánchez Navarro, ex-president de la SHA Martí i Bella i autor del catàleg paleontològic de Menorca guià el dia 16 de novembre baix el títol de: *Paleozoic i Pèrmic, entre Cavalleria i Binimel.là*, la primera de les visites que han anat tenint continuïtat al llarg de 2009.

4- Intervencions

Durant 2008 la nostra entitat ha intervingut en dos events de rellevant magnitud. L'octubre de 2008 el president de la nostra entitat participava a les III Jornades d'Arqueologia de les Balears, a la taula rodona sobre *Expoli i Arqueologia*. La nostra entitat va defensar una reforma legislativa per introduir mesures preventives així com l'harmonització de la normativa legal al codi penal. Així mateix insistí en la necessitat de que l'administració pública sigui la primera en respectar la legislació en matèria d'obres públiques, així com la necessitat de considerar el nostre patrimoni històric com a un valor afegit de capdal importància en l'oferta turística de Menorca.

El mes de novembre de 2008, i en el marc de la XXIX Reunión de Asociaciones y Entidades para la defensa del Patrimonio Cultural y su entorno, celebrada a Sigüenza, Guadalajara, baix el títol de *Los Centros Históricos, acciones para su revitalización y conservación*, organitzades per la federació d'entitats Hispania Nostra, el nostre president va presentar una comunicació sobre la proposta de reglament de la Comissió Municipal de Patrimoni Històric elaborat per la nostra entitat i presentat a l'ajuntament de Ciutadella.

5- V JORNADES DE RECERCA HISTÒRICA DE MENORCA 2.008.

1.558 MENORCA I LA MEDITERRÀNIA ENTRE DOS IMPERIS.

Entre els dies 12 i 13 de desembre de 2.008 es desenvolupaven les sessions de les V Jornades de Recerca Històrica de Menorca dedicades a l'assalt turc de Ciutadella amb motiu de la commemoració del 450è aniversari. La ponències ofertes van ser:

LA DEFENSA DEL REGNE DE MALLORCA DAVANT L'AMENAÇA TURCA I BERBERESCA

Miquel Deyà i Bauzá. Professor titular d'Història Moderna de la Universitat de les Illes Balears.

JULIOL DE 1.558. CRÒNICA DE L'ASSALT TURC A CIUTADELLA DE MENORCA.

MEMÒRIA D'ACTIVITATS 2008 DE LA SOCIETAT HISTÒRICO-ARQUEOLÒGICA MARTÍ I BELLA

Florenci Sastre Portella. Doctor en Història, Arxiver municipal i membre de la Societat HA. Martí i Bella.

EL ATAQUE A CIUTADELLA EN EL CONFLICTO ENTRE EL IMPERIO OTOMANO Y LA MONARQUÍA HISPÁNICA EN EL SIGLO XVI

Miguel Ángel de Bunes Ibarra. Instituto de Historia del Consejo Superior de Investigaciones Científicas.

ENTRE LA GUERRA RELIGIOSA Y LAS RAZONES ECONÓMICAS: RESPUESTA HISPANA A LOS ATAQUES DE LA FLOTA OTOMANA Y DE LOS CORSARIOS BERBERISCOS EN EL SIGLO XVI

Eloy Martín Corrales. Professor titular d'Història Moderna de la Universitat Pompeu Fabra de Barcelona.

LAS REPERCUSIONES EN LA POLÍTICA MEDITERRÁNEA DE LA TRANSICIÓN DE CARLOS V A FELIPE II

Dra. Maria José Rodríguez-Salgado. Catedràtica d'Història Moderna de la London Scholl of Economics, (Gran Bretanya)

DESPRÈS DE LA DESGRÀCIA, LA LENTA RECUPERACIÓ DE MENORCA DURANT LA SEGONA MEITAT DEL SEGLE XVI

Miquel Àngel Casanovas Camps. Doctor en Història. Membre de la Societat HA. Martí i Bella.

20,00 h. Comunicació especial: El Vocabulari Turc-Menorquí de Joan Seguí. A càrrec de MIGUEL ÀNGEL DE BUNES IBARRA. CSIC.

LOS TURCOS EN LAS AGUAS DEL MEDITERRÁNEO OCCIDENTAL EN LOS AÑOS 50 Y LA POLÍTICA DE LA SUBLIME PUERTA

Özlem Kumrular. Professora de la Universitat de Bahçesehir, Istanbul (Turquia).

El juliol de 1558 una poderosa flota otomana s'endinsà a la Mediterrània occidental i atacà Ciutadella. Després de nou dies de setge, la capital menorquina fou assaltada i destruïda. La meitat occidental de l'illa fou arrasada i milers de menorquins foren deportats a Turquia. Aquests fets, que, tanmateix, s'han de posar necessàriament en relació amb els conflictes mediterranis i europeus de mitjan segle XVI i, en especial, el que enfrontava la monarquia hispànica de Felip II amb l'imperi otomà de Solimà el Magnífic han constituït l'eix central de les Jornades d'enguany.

Han estat 110 inscrits a una de les edicions més apassionants de la cita anual que convoca la nostra entitat amb els millors especialistes de la matèria, completada amb la participació del col·lectiu Cerclart, que a través de set dels seus membres van aportar la seva visió pictòrica dels fets ocorreguts a Ciutadella quatre-cents cinquanta anys abans, en una exposició que es constituirà com a permanent al Cercle Artístic de Ciutadella. Per altra banda, es va realitzar una carpeta commemorativa que conté la reproducció fidedigna de l'Acta de Constantinoble, acompanyada de diversos texts complementaris, entre d'ells les transcripcions en català i castellà del text històric.

MEMÒRIA D'ACTIVITATS 2008 DE LA SOCIETAT HISTÒRICO-ARQUEOLÒGICA MARTÍ I BELLA

Obria el torn d'intervencions el professor Miquel Deyà que parlà de les estratègies de defensa del regne de Mallorca davant l'amenaça turca i bereber. La defensa de Ciutadella fou analitzada per Deyà i qualificada de medieval, desproveïda d'artilleria i falta del més mínims recursos monetaris. A continuació l'arxiver municipal i membre de la nostra entitat, Florenci Sastre Portella s'encarregà de la crònica de l'assalt. Sastre va apuntar els detalls de la defensa de Ciutadella durant els nou dies d'assetjament, la deportació massiva dels captius i les conseqüències de l'atac per a la població de l'illa.

El doctor Miguel Ángel de Bunes inaugurava oficialment amb la seva ponència les V Jornades, explicant les claus històriques que conduïren al desastre de Ciutadella des de noves i innovadores perspectives. L'assalt turc a Ciutadella es produeix en un moment en que s'estava renovant l'aliança entre l'imperi Otomà i França. Aquest fet, que es produeix al mateix 1.558, explica la presència de la flota turca al mediterrani occidental en favor dels interessos francesos. A n'açò, s'hi afegixen les pretensions de Piali d'emular al mític almirall de la flota turca Barba-roja. Així, la flota otomana, de camí a França, es veia pràcticament obligada a atacar algun dels ports més propers a França. Ciutadella era un blanc fàcil, amb un sistema de defensa obsolet, muralles antiquades i poca o nul·la artilleria, de tal manera que la sort de la ciutat estava escrita. La flota hispànica es trobava lluny i no es comptaria en cap tipus d'ajut provinent de Mallorca. Va ser a més, com explica De Bunes, una conquesta injusta, on van lluitar entre quatre mil i sis mil turcs contra dos-cents o quatre-cents menorquins. El pitjor, afirmà, no va ser el saqueig i la destrucció, si no la despoblació de l'illa, d'on prop de quatre mil ciutadellencs van ser fets captius i conduïts a Constantinoble. El fatal succés encara veuria com els posteriors interessos polítics entre Espanya i França amagarien deliberadament l'autèntica dimensió de la tragèdia.

El dissabte dia 13 de desembre encetava la jornada el professor Eloy Martín Corrales qui dibuixà el clima de guerra santa al Mediterrani d'aquell temps on però, l'enfrontament entre el món cristià i musulmà no era oficial. L'enfrontament es produïa a semblança del terrorisme actual, on el corsari actuava per fer mal al ban oposat i per enriquir-se. La fràgil estratègia defensiva de Ciutadella conduí al desenllaç conegut. A continuació, la professora Maria José Rodríguez Salgado en endinsà en el coneixement de la política espanyola i europea de l'època amb profusió de dades sobre el caràcter de les polítiques i personalitat del rei Carles V, extremadament actives, i les del seu fill Felip II, buròcrata i obsessionat en la lluita contra l'heretge.

La darrera de les sessions s'iniciava amb les explicacions del doctor Miquel Àngel Casasnovas sobre la lenta recuperació de Menorca i Ciutadella durant els anys posteriors a *Sa desgràcia* i acabava amb la visió del ban invasor oferida per la professora turca Özlem Kumrular, qui posà en relleu el temor europeus davant el que, denominà, l'expansió de la turcofòbia, que tanta incidència va tenir en tot el litoral i continent europeu. Kumrular cità les escasses fonts que donaven compte dels fets ocorreguts a Ciutadella en un país on la crònica històrica es cenyia bàsicament a la crònica reial.

Las comunicacions presentades completaven les intenses aportacions històriques als fets de 1.558. Miquel Cifre va parlar sobre l'assalt turc a Pollença de 1.550. La catedràtica Josefina Salord repassà l' incidència i presència dels fets a la literatura menorquina. José Luis Mayans i Bernat Moll presentaren per la seva banda un interessant treball sobre el geògraf turc Piri Reis. Per acabar, el propi Miguel Ángel de Bunes parlà del vocabulari Turc-Menorquí de Joan Seguí. Diumenge dia 14, una visita guiada a la ciutat d'Alaior, protagonista també dels fets, i Fornells, i que suposava la

MEMÒRIA D'ACTIVITATS 2008
DE LA SOCIETAT HISTÒRICO-ARQUEOLÒGICA MARTÍ I BELLA

comunicació del Miquel Àngel Marquès, posava punt i final a les V Jornades de Recerca Històrica de Menorca.

Ciutadella de Menorca, maig de 2.009